

Wikipedija i kultura sećanja: problem imenovanja ratnih zločina u Jugoslaviji¹

Stefan Janjić²

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Srbija

doi: 10.5937/cm15-30836

Sažetak: Cilj istraživanja, sprovedenog metodom analize sadržaja, jeste identifikacija modela imenovanja članaka o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji na srpskoj, hrvatskoj i bošnjačkoj verziji onlajn enciklopedije Vikipedije, koju u ovom kontekstu posmatramo kao „globalno mesto sećanja” (Pentzold). Istraživački korpus baziran je na temama koje se (a) pojavljuju na dve ili sve tri posmatrane jezičke varijante Vikipedije i koje su (b) posvećene ratnim zločinima za vreme Drugog svetskog rata i raspada Jugoslavije. Komparativna analiza naslova ovih članaka sprovedena je s namerom da se utvrdi stepen sličnosti, kao i da se razmotre potencijalni uzroci razlika u imenovanju. Stepennost sličnosti naslova o ratnim zločinima najveći je kod članaka koji se tiču zajedničke borbe triju nacija u Drugom svetkom ratu. Nasuprot tome, članci koji se tiču međunacionalnih sukoba za vreme bivše Jugoslavije odlikuju se daleko nižom sličnošću naslova, koji su katkad i potpuno kontradiktorni. Nazivi članaka na trima verzijama Vikipedije koji se tiču ratnih sukoba u Jugoslaviji ne služe samo tome da ukažu na određeni pojam ili događaj, iako je to njihova osnovna i najčešća funkcija, već se iz jednog broja naslova – najčešće onih članaka koji tematizuju međusobne sukobe triju posmatranih nacija – može iščitati i stav autora / uredništva, odnosno, ton samog članka.

Gljučne reči: Wikipedija, Drugi svetski rat, Jugoslavija, kultura sećanja, ratni zločini.

¹ Rad je proistekao iz istraživanja sprovedenog za potrebe doktorske disertacije autora, pod nazivom „Kultura sećanja na Vikipediji: diskurs o ratnim sukobima u Jugoslaviji”. Rad predstavlja izdvojeni element šireg istraživanja sprovedenog u okviru Interdisciplinarnih doktorskih studija u oblasti društvenih i humanističkih nauka na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i nije inkorporiran u disertaciju.

² Kontakt sa autorom: stefan.janji@ff.uns.ac.rs.

1. Uvod

Ukoliko bismo o zločinima koji su se tokom XX veka dešavali u Jasenovcu, Srebrenici, Sarajevu ili Vukovaru pokušali da se informišemo na internetu, prvi rezultat pretrage bi nas najverovatnije odveo na Vikipediju, najveću onlajn enciklopediju i najveću enciklopediju u istoriji čovečanstva. Pretraga nas, međutim, ne bi odvela na identično mesto: dok bi korisnika iz Hrvatske najpre uputila na članke o *broju žrtava u NDH* i *genocidu u Srebrenici*, korisnik iz Srbije bio bi upućen na članke o *genocidu nad Srbima u NDH* i *masakru u Srebrenici*.

Fokus ovog istraživanja postavljen je na naslove članaka o ratnim zločinima na srpskoj, hrvatskoj i bošnjačkoj Vikipediji. Reč je o elementu koji bi, s obzirom na to da je u sastavu enciklopedijskog teksta, trebalo jasno, nedvosmisleno i najkraće moguće da referiše na temu kojom se tekst bavi, bez poetizacije i pristrasnosti. Reč je, takođe, o elementu na osnovu kojeg se na Vikipediji tekst najčešće pronalazi. Budući da ne postoji objedinjen indeks članaka, sistem pretrage funkcioniše unosom ključnih reči – posredstvom Gugla ili drugog pretraživača, a neposredno posredstvom same Vikipedije – pa se i od korisnika očekuje da, u cilju što uspešnije pretrage, *pretpostavi* najverovatniji naziv članka i da na osnovu te pretpostavke odabere ključne reči. Zbog toga i Vikipedija nastoji da sledi jedinstven, uniformisan obrazac, iako se ta namera ne sprovodi dosledno.

Na Vikipediji na srpskom jeziku navode se očekivanja koja se postavljaju pred autore čiji je zadatak da daju naziv novom članku. Opšte načelo podrazumeva da naslov mora biti „prepoznatljiv, pravopisno ispravan, pristupačan, dosledan, precizan i sažet”, kao i da bude kreiran tako „da i laik (nestručnjak) za tu oblast može da pronađe stranicu” (Vikipedija, n.d., a). Međutim, postoji niz tema iz osetljivih oblasti poput političke geografije, istorije ili religije gde je teško uspostaviti konsenzus o prihvatljivom nazivu. U tom kontekstu se na srpskoj Vikipediji, kao primer, navodi upravo jedan od članaka iz tematskog korpusa obuhvaćenog ovim istraživanjem. Naime, Vikipedija nalaže da se u slučajevima „kada se naslov članka razlikuje od jedne tačke gledišta do druge, prednost daje opšteprihvaćenom nazivu, ako on postoji”. Time je objašnjeno zašto je članak „Rat u Bosni i Hercegovini” dobio upravo takav naziv, a ne „Agresija na Bosnu i Hercegovinu”, „Odbrambeno-otadžbinski rat” ili „Domovinski rat”.

Problem imenovanja istorijskih događaja mogao bi se ilustrovati jednim primerom Roberta Berkhofera: da li bi istorijski događaj povezan s imenom Kristifora Kolumba trebalo nazvati *otkrićem*, *invazijom*, *osvajanjem*, *susretom*,

interakcijom ili pak *intervencijom*? „Proces oblikovanja šireg konteksta postaje kontroverzan, jer ono što je nakon Kolumba usledilo u američkoj istoriji može biti prikazano kao dar jedne civilizacije drugoj, ali s druge strane i kao genocid nad domorocima i porobljavanje afričkog stanovništva” (Berkhofer, 1997: 45). Ukoliko bismo ovo pitanje preneli na domen Vikipedije, uvideli bismo da opšti konsensus nije nužan: jedna jezička varijanta Vikipedije može ovaj događaj nazvati *invazijom*, a druga *otkrićem*. To, međutim, ne mora biti konačno rešenje: naslovi su podložni diskusijama i izmenama, a platforma Vikipedije omogućava pregovaranje o interpretaciji prošlosti.

2. Kultura sećanja u digitalnom prostoru

Polazeći od teorije kulturnog pamćenja Aleide Asman (Aleida Assmann), koja je taj format pamćenja opisala kao skladište narativa „koji niti su aktivno zapamćeni, niti su potpuno zaboravljeni, već su dostupni za potencijalnu upotrebu” (Assman, 2006: 220), internet možemo, zahvaljujući njegovoj decentralizovanoj i prostorno neograničnoj strukturi, opisati i kao beskonačno skladište kulturnog pamćenja, spremno da svake sekunde prihvati ogroman broj novih informacija. Govoreći o „kulturi digitalnog sećanja” Endru Hoskins (Hoskins, 2009) navodi kako danas imamo mnoštvo virtuelnih mesta koja nam omogućavaju da „uređujemo” zapise o svojim životima, da deponujemo svedočanstva o intimnim momentima u vidu fotografija, tekstova, video-klipova i da im se brzo i lako vraćamo. Tako – smatra on – nastaje „hibridna forma” pamćenja, koja je u isto vreme i javna i privatna, sklona izmenama i otporna na potpuno brisanje. Za razliku od svedočanstava o istorijskim epohama koje su se odigrale pre digitalne revolucije, svedočanstva o današnjici, tj. o onome što će jednom postati sećanje i istorija, otvaraju nepregledan prostor za „istoriju odozdo”, istoriju svakodnevice i „običnog čoveka”.

„Pristup participativne kulture odozdo prema gore omogućio je evoluciju procesa stvaranja pamćenja (...) što kao rezultat ima novo pamćenje, dinamički uspostavljeno kroz digitalne prakse i interakciju s novim tehnologijama, pa je potencijalno vidljivo i pristupačno svima, a fluidno jer se oblikuje i menja u kolektivu” (Ferron & Massa, 2014: 25).

Modeli deponovanja i oblikovanja pamćenja na različitim digitalnim platformama proučavani su iz više uglova. Birkner i Donk (Birkner & Donk, 2020)

razmatrali su kako Fejsbuk postaje platforma za javnu diskusiju o osetljivim pitanjima iz prošlosti, na primeru polemike koja je nastala zbog inicijative da se Trg Hindenburg u nemačkom gradu Minsteru preimenuje u Šlosplac zbog kontroverzi u biografiji nemačkog feldmaršala Paula fon Hindenburga. Kulturom sećanja na Fejsbuku bavili su se i Majls i Milerand (Myles & Millerand, 2016), preispitujući norme tugovanja, tj. iskazivanja žalosti na ovoj društvenoj mreži. Analizirane su, takođe, uloga Jutjuba u izgradnji sećanja na srebreničke žrtve (Huttunen, 2016), uloga platforme Flikr (Flickr) u kreiranju i deljenju sećanja posredstvom fotografija (Van Dijck, 2011), kao i specifične, nezavisne tematske platforme, poput foruma za žrtve obaveštajne službe Štazi (www.stasiopfer.de), gde korisnici imaju priliku da sa drugima podele zapise o svojim traumatičnim iskustvima (Jones, 2013).

Najveću pažnju istraživača digitalne kulture sećanja ipak, s razlogom, privlači Vikipedija, kako zbog svoje enciklopedijske strukture, tako i zbog obilja dostupnih metapodataka o procesu uspostavljanja pamćenja. Kristijan Pencold (Christian Pentzold) opisuje Vikipediju kao *globalno mesto sećanja*: „ona funkcioniše kao platforma na kojoj autori različitih (naciolnih, kulturoloških, religijskih itd) karakteristika učestvuju u intenzivnom procesu uspostavljanja diskursa” (Pentzold, 2009: 264). Taj sistem se ujedno uklapa u novi format istoriografije:

„Prema tradicionalnom obrascu, istorija je objektivna i u stvaranju slike o prošlosti usredsređuje se na svemogućí glas autora (istoričara). Novi istoričari, međutim, pridaju manji značaj objektivnosti, a raznovrsnost pristupa i potreba u okviru nove istorije dovela je do prelaska s 'glasa istorije' na 'različite i međusobno suprotstavljene glasove’” (Blek i Mekrejld, 2007: 105).

Infrastruktura Vikipedije podešena je tako da je, osim aktuelne verzije teksta, moguće videti i sve prethodne verzije, uključujući i trolovske ili vandalske. Na osnovu istorije izmena moguće je videti tok nastanka i rešavanja sukoba oko interpretacije određenih istorijskih događaja. Na Vikipediji „svrha namećanja sopstvenog diskursa nije pobeda sama po sebi, već činjenica da pobeda donosi izrazitu vidljivost pobedničkoj interpretaciji” (Janjić, 2017: 121), što je posebno važno kod osetljivih i popularnih tema. Baveći se analizom istorijskih narativa na Vikipediji i postavljajući pitanje može li prošlost da bude *open-source* (otvorenog koda), Rozenčvajg zaključuje da je istorija na Vikipediji „više anegdotalna i šarolikija od profesionalne istorije”, često s većim fokusom na de-

talje nego na suštinska pitanja (Rosenzweig, 2006: 142). U prilog tome govori i uporedna analiza članaka o istorijskim temama na Vikipediji i u *Britanici*, čiji rezultati pokazuju kako je *Britanika* više fokusirana na društveni i kulturološki aspekt sukoba, dok je Vikipedija otvorenija za političke aspekte i pojedivosti koje privlače veliku pažnju javnosti (Samoilenko et al., 2018).

Ovakav onlajn prostor za pisanje i učenje istorije ostvaren je nekoliko decenija po začetku kompjuterske ere u historiografiji, koja je omogućila da se

„znatno uveća broj podataka koje su istoričari mogli da obrađuju i to je unapredilo metodološke mogućnosti te naučne discipline. Istovremeno, nove ideje, metode i okolnosti podsticali su dalju poddelu, čak i podoblasti poput društvene i ekonomske istorije, te na scenu stupaju istorija radničkog pokreta, istorija odozdo, rodna i ženska istorija, lokalna i regionalna istorija” (Blek i Makrejd, 2007: 40).

S obzirom na, uslovno rečeno, demokratsku strukturu Vikipedije, kojom je omogućena *polifonija glasova*, može se diskutovati o tome koliko je ova onlajn enciklopedija doprinela tome da svedočanstva o iskustvima i traumama malih i marginalizovanih grupa postanu vidljivija. Tehnički preduslov za to svakako postoji, što ne znači nužno da se i ostvaruje u svom optimalnom kapacitetu: tamo gde bismo očekivali nijansirani pristup usled uključenosti različitih regionalnih, jezičkih i klasnih grupacija „dokazano je da Vikipedija ipak nije široko reprezentativan medij” (Luyt, 2016: 1960). Upravo zbog toga Vikipedija različitim projektima i uređivačkim maratonima podstiče izradu članaka s fokusom na istorijat položaja marginalizovanih grupa (poput žena, Roma i LGBT+ populacije) i biografije njihovih istaknutih pripadnika.

Vikipedija je, kao jedan od najposećenijih sajtova na internetu, postala „mesto pregovaranja i učešća u uspostavljanju sećanja” (Farinosi & Micalizzi, 2016: 92). Iako takva postavka počiva na inovativnoj platformi s većim stepenom demokratskosti, ona ne uspeva da izbegne zamke koje muče i tradicionalnu, akademsku historiografiju. Istraživanje Ane Samoilenko i saradnika (Samoilenko, Lemmerich, Weller, Zens & Strohmaier, 2017) ukazuje na to da je Vikipedija izuzetno evrocentrična. Njihova analiza tekstova o istorijatu svih država članica Ujedinjenih nacija na 30 izdanja Vikipedije s najvećim brojem članaka (što podrazumeva i Vikipediju na srpskom jeziku), pokazala je da su fokalne tačke diskursa raspoređene duž istorije Evrope, dok su u pretkolumbijskoj Americi i Okeaniji ili oskudne ili ih uopšte nema. S druge strane, analiza članaka o 15

međunarodnih konflikata na Vikipedijama suparničkih strana (npr. analiza članka o Folklandskom ratu na engleskoj i španskoj Vikipediji) pokazuje veliku naklonost jezičkih varijanti ove enciklopedije ka *sopstvenoj* strani, dok se suparnička strana „kroz čitav članak sistematično prikazuje kao nemoralnija i odgovornija za konflikt” (Oeberst, von der Beck, Matschke, Ihme & Cress, 2020: 798).

U odnosu na tradicionalno poimanje istoriografije, pristup istoriografiji na onlajn enciklopediji Vikipedija doneo je krucijalne izmene:

(1) Nema vremenske distance – krupan događaj koji se danas desio može još u toku dana postati enciklopedijski članak³. Iako ovakva brzopletost blokira ili slabi neke od ključnih mehanizama istoriografije (nepriistrasnost, distanciranost, konsultovanje više izvora, sagledavanje šireg društvenog, političkog i istorijskog konteksta), „čak 77% članaka o skorim traumatičnim događajima, tj. o onima koji su se desili nakon pokretanja Vikipedije 2001. godine, nastalo je u roku od dva dana nakon događaja” (Ferron & Massa, 2011: 1327).

(2) Autori tekstova ne moraju biti profesionalni istoričari – svako ko je voljan može se uključiti u proces izmena i dopuna. Zbog toga, prema Kleut (2018), Vikipedija počiva na *prorisničkom*⁴ principu, koji se odlikuje „fluidnošću organizacije zasnovane na *ad hoc* meritokratiji, kao i nedovršenošću jer su novi sadržaji uvek podložni daljoj upotrebi i izmenama” (Kleut, 2018: 12). Doprinos je, osim na površini članka, moguć i na stranicama za razgovor, gde pojedinci mogu da diskutuju o „ličnim shvatanjima, uvidima i naučnim referencama na osnovu kojih će biti konstruisan diskurs o nasleđu” (Pentzold et al., 2017: 5).

(3) Nema ograničavanja prostora – entuzijasti mogu da produbljuju temu za koju su zainteresovani, čak i ukoliko je njen značaj minoran.

(4) O interpretacijama istorijskih događaja moguće je pregovarati unutar zajednice aktivnih korisnika, i to tako da svaka sugestija, svaki prihvaćeni i odbačeni predlog, budu trajno vidljivi. Svaka, pa i najmanja izmena se beleži, pa je na osnovu „rudarenja” metapodataka moguće identifikovati „dinamičku strukturu kolektivnog sećanja” (Miz, Benzi, Ricaud & Vanderghenst, 2017). Kvan-

³ Proučavajući faktore koji utiču na to da neki aktuelni događaj „uđe u istoriju” beleženjem na Vikipediji, Kanhabua i dr. zaključuju da je proboj najlakši u slučaju tragičnih događaja, bez obzira na to da li su izazvani prirodnim katastrofama ili terorizmom (Kanhabua, Nguyen & Niederée, 2014: 350).

⁴ Neologizam Aksela Brunsia *producer* (*prorisnik*) ukazuje na poziciju u kojoj pojedinac na istoj platformi može biti i primalac i kreator sadržaja (Bruns, 2008).

titativnom analizom, koja obuhvata parametre kao što su broj reči, broj izmena, broj uređivačkih ratova i broj urednika, nedvosmisleno se može identifikovati da li je članak kontroverzan ili ne, budući da se članci s konfliktnim istorijatom „razlikuju od prosečnih članaka po gotovo svim merilima” (Rupprechter, Santos & Helic, 2020: 1).

Intenziviranje interesovanja za kulturu sećanja, tj. tzv. *pomama za sećanjem*, obično se u jednom društvu – prema Aleidi Asman (2011) – javlja nakon traumatičnih i prelomnih istorijskih događaja. U tom svetlu je ratna i postratna trauma izazvana sukobima na prostoru bivše Jugoslavije u periodu od 1991. do 1999. godine pokrenula snažno interesovanje naučne i šire zajednice za bavljenje ovom temom. U Beogradu je, u izdanju Radija B92, 1994. godine osnovan časopis „Reč”, posvećen književnosti i kulturi, koji je godinama donosio prevode fundamentalnih eseja iz oblasti teorije pamćenja, kulture sećanja i tranzicione pravde (Moris Albvaš, Hana Arent, Jan Asman, Aleida Asman, Erik Hobsbaum, Marija Todorova, Cvetan Todorov, Suzan Zontag, Piter Berk...). Početkom ovog veka pokrenut je, na prostoru Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore, niz univerzitetskih programa, umetničkih projekata i projekata nevladinih organizacija koji su u fokusu imali kulturu sećanja. Za najveći teorijski doprinos ovoj temi na našim prostorima zaslužan je sociolog Teodor Kuljić, čija je monografija „Kultura sećanja – teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti” (2006) doprinela razumevanju fenomena kao što su „trgovina prošlošću”, „produktivni zaborav” i „zajednica nelagodnog sećanja”. Grupa istraživača okupljena oko Fonda za humanitarno pravo priredila je uporednu analizu udžbenika istorije u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (Toma, 2015), a u kontekstu kulture sećanja proučavani su medijski narativi o jubilejima (Dražković, 2019), televizijske serije (Turajlić, 2015), upotreba kontroverznih simbola (Pavlaković, 2016), komemorativna obeležja (Lukovac, 2012), kao i diskurs Vikipedije (Janjić, 2017).

3. Metodologija istraživanja

Ovo istraživanje sprovedeno je metodom analize sadržaja, koja služi „replikabilnom i validnom izvođenju zaključaka o tekstu (ili drugom smislenom sadržaju) i kontekstu u kojem se upotrebljava” (Krippendorff, 2004: 18). Nojendorff definiše analizu sadržaja kao pre svega kvantitativnu analizu, ali naznačava da ona „nije limitirana na vrste varijabli koje se mogu prebrojati” (Neuendorf,

2002: 10). Ovaj metod korišćen je u velikom broju istraživanja o Vikipediji, s različitim tematskim fokusima: analizirani su, među ostalima, sadržaji o poznatim ličnostima (Callahan & Herring, 2011), političkim temama u SAD (Greenstein & Zhu, 2012), farmaciji (Kräenbring, Monzon Penza, Gutmann, Muehlich & Zolk, 2014), rodnoj ravnopravnosti (Gruwell, 2015) i istoriji (Bridgewater, 2017).

Cilj istraživanja je identifikacija modela imenovanja članaka o ratnim zločinima u bivšoj Jugoslaviji na srpskoj, hrvatskoj i bošnjačkoj verziji onlajn enciklopedije Vikipedije. Među tri posmatrane verzije, najstarija je bošnjačka (u daljem tekstu bsW), koja je osnovana u decembru 2002. godine. Druge dve verzije – srpska (srW) i hrvatska (hrW) pokrenute su istog dana – 16. februara 2003. Sa više od 600.000 članaka, srW je danas u porodici Vikipedijā izuzetno dobro rangirana spram broja govornika srpskog jezika i globalno se nalazi na 21. mestu. Potom sledi hrW sa trostruko manje članaka na 44. mestu, te bsW sa oko 80.000 članaka na 74. mestu⁵.

Prvi korak istraživanja podrazumevao je prikupljanje korpusa članaka o ratnim sukobima i zločinima na prostoru Jugoslavije u periodu Drugog svetskog rata (1941–1945) i raspada Jugoslavije, zaključno sa bombardovanjem Savezne Republike Jugoslavije (1991–1999). Budući da Vikipedija ne nudi sveobuhvatne popise svojih članaka, ni po azbučnom, abecednom ni po tematskom modelu, članci o ratnim sukobima i zločinima prikupljeni su i sistematizovani na osnovu tzv. *infokutija*, odnosno, okvira unutar članaka šireg tematskog fokusa (npr. *Drugi svetski rat u Jugoslaviji*) koji nude popis članaka o konkretnim događajima, sukobima i zločinima. Ukoliko bi neki od tih članaka nudio poveznicu ka drugim člancima iz iste tematske kategorije, a koji se prethodno nisu našli u infokutijama, i oni su uvršteni u korpus. Za svaku od tema utvrđeno je na kojim je verzijama Vikipedije zastupljena, pa je u tom kontekstu načinjena podela na *jedinstvene* i *nejedinstvene članke*. Kao *jedinstveni* posmatrani su oni članci koji se javljaju na samo jednoj od tri verzije Vikipedije. Tako se, na primer, zasebni članci o ustaškim logorima u Sisku, Gospiću i Đakovu mogu pronaći samo na srW, dok hrW, kao jedina od tri verzije ove enciklopedije, nudi članke o zločinima nad Hrvatima u Dabru, Doljanima, Dragišićima, Erdutu... Takav pristup se, naime, pre može posmatrati kao pravilo nego kao izuzetak,

⁵ Podaci su preuzeti sa stranice „List of Wikipedias” na Vikipediji, koja se automatski ažurira, na dan 12. februar 2020. URL: https://meta.wikimedia.org/wiki/List_of_Wikipedias.

budući da je od 774 identifikovane teme o Drugom svetskom ratu u Jugoslaviji i raspadu Jugoslavije samo jedna trećina, tj. 34,7%, zastupljena na barem dve verzije Vikipedije.

Ukoliko srpski, hrvatski i bošnjački jezik posmatramo kao tri varijante jednog istog, policentričnog jezika, mogli bismo pretpostaviti da će razlike u procesu imenovanja biti veoma male. Takvu indiciju ne bismo mogli u potpunosti odbaciti kao pogrešnu, budući da čitav niz članaka na srW, hrW i bsW ima identične naslove, uz još niz onih gde su promene minorne, uslovljene ekavskim/ijekavskim izgovorom⁶, različitim leksemama (npr. *protest/prosvjed*) ili neobaveznim dodatnim informacijama (npr. godina bitke koja može biti priključena nazivu bitke ili izostavljena iz naslova).

Razlika u nazivima članaka često postoji zbog toga što tri interpretativne zajednice različito nazivaju konkretne operacije: „Bitka za Kupres (1944)” se na hrW i bsW naziva „Operacija Cincar”, „Mitrovdanska ofanziva 1992” na hrW je „Operacija Bura”, dok se „Druga mitrovdanska ofanziva” na hrW naziva „Operacija Jesen ‘94”. Na polju imenovanja međusobnih sukoba nema jasnog, doslednog obrasca, pa je tako moguć i konsenzus, ali i potpuno suprotstavljen pristup triju verzija Vikipedije. Tako se za događaje u Dubrovniku tokom devedesetih koriste tri različite lekseme: na srW „Blokada Dubrovnika”, na hrW „Obrana Dubronika”, a na bsW „Opsada Dubrovika”. Dakle, srW i bsW akcentat postavljaju na čin srpskih i crnogorskih, a hrW na čin hrvatskih snaga. Pri tome, među leksemama *blokada* i *opsada* postoji primetna značenjska nijansa, jer prva može upućivati na legitimnu ratnu taktiku, dok druga podrazumeva postojanje agresora i žrtava. Sa druge strane, članak o opsadi Sarajeva ima identičan naziv na sve tri Vikipedije: „Opsada Sarajeva”.

Iz ukupnog korpusa izdvojene su za potrebe ovog istraživanja teme koje se (a) pojavljuju na dve ili tri verzije Vikipedije (*nejedinstveni članci*) i koje su (b) posvećene ratnim zločinima za vreme Drugog svetskog rata i raspada Jugoslavije⁷. Reč je o ukupno 44 teme, odnosno, o 98 članaka. Komparativna analiza naslova ovih članaka sprovedena je s namerom da se utvrdi stepen sličnosti, kao i da se razmotre potencijalni uzroci razlika u imenovanju.

⁶ Srpska Vikipedija dozvoljava upotrebu oba izgovora, iako je ekavica zastupljena u većoj meri.

⁷ Iz ovog segmenta istraživanja izostavljeni su tekstovi o bitkama, logorima, odlikovanjima, kao i političkom, socijalnom i ekonomskom aspektu rata.

4. Analiza

Stepen sličnosti naslova o ratnim zločinima očekivano je veći kod članaka koji se tiču zajedničkih stradanja triju nacija u Drugom svetskom ratu, a niži kod članaka koji se tiču međusobnih sukoba ovih nacija. Konsenzus koji postoji u prvom slučaju možemo objasniti na dva nivoa. Prvo, na nivou interpretacije događaja ne postoji polje sukoba, jer tri interpretativne zajednice imaju sličan sentiment prema događaju. Drugo, na jezičkom nivou, reč je o nazivima događaja koji su na određeni način postali kodifikovani za vreme postojanja SFRJ (kroz politički, historiografski i medijski diskurs), pa ih je zbog toga svaka od tri posmatrane zajednice zapamtila u istom obliku. Nasuprot tome, članci koji se tiču međunacionalnih sukoba za vreme bivše Jugoslavije odlikuju se daleko nižom sličnošću naslova.

Razlike u naslovima članaka o ratnim zločinima najčešće se tiču odabira osnovne lekseme kojom će, uglavnom uz prilošku odredbu za mesto, biti označen zločin. Tu, međutim, susrećemo četiri različite lekseme kojima se upućuje na događaj, a to su *genocid*, *zločin*, *masakr* i *pokolj*. Nijedna od ove četiri lekseme nije vezana za specifičnu varijantu policentričnog jezika – srpsku, hrvatsku ili bošnjačku – već se svaka od njih koristi u sve tri varijante. Ipak, ukoliko sagledamo učestalost upotrebe tih leksema u naslovima na Vikipediji, uočićemo velika odudaranja i nedoslednost.

Iz ove grupe leksema svakako treba izdvojiti *genocid*, jer ona semantički gledano nosi veću težinu od *zločina*, *masakra* i *pokolja*, pa se u tom pogledu čuva za imenovanje najtežih zločina. U „Rečniku srpskoga jezika” Matice srpske, *genocid* je definisan kao „sistematsko uništavanje, istrebljivanje naroda ili etničke, rasne, verske i dr. grupe, zločin učinjen s namerom da se potpuno ili delimično uništi neka nacionalna, etnička ili verska grupa” (Vujanić, Gortan Premk i Dešić, 2007: 190). Slično tome, u rečničkoj bazi Novoga libera, dostupnoj putem Hrvatskog jezičnog portala⁸, *genocid* se definiše kao „zločin za djelo učinjeno s najmerom da se potpuno ili djelomično unište narodne, vjerske, rasne ili etničke skupine ljudi” (Hrvatski jezični portal). Naposljetku, u „Rječniku bosanskog jezika” sarajevskog Instituta za jezik, *genocid* se definiše kao „zločin uperen protiv čitavog naroda ili narodā u cilju njegova/njihova potpunog istrebljenja”, uz dva primera: *genocid* nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu i *genocid* nad

⁸ Link: hjp.znanje.hr.

bošnjačkim stanovništvom u Srebrenici i Podrinju 1995 (Baotić i dr. 2007: 162). Vidimo, dakle, da je definicija genocida u „Rječniku bosanskog jezika” nešto uža nego u prva dva slučaja, jer izostavlja genocid nad *verskim grupama* i fokusira se samo na narode⁹. Međutim, priroda zločina je na sva tri mesta opisana gotovo istovetno: kao namera da se čitava jedna grupa ljudi, na osnovu određene identitetske karakteristike suprotstavljene karakteristici druge, agresorske grupe, potpuno uništi. U kontekstu imenovanja zločina sa prostora bivše Jugoslavije na srW, hrW i bsW, leksema *genocid* je najređe rešenje i u nejedinstvenim člancima pojavljuje se u naslovu samo tri puta – po jednom na svakoj od tri posmatrane verzije¹⁰. Ipak, njom nije označen jedan isti događaj, već je na srW iskorišćena u naslovu članka „Genocid nad Srbima u Drugom svetskom ratu”, a na hrW i bsW u naslovu članka „Genocid u Srebrenici”, koji je na srW imenovan kao „Masakr u Srebrenici”. Genocid je kao vid zločina definisan 1946. godine, i od tada do danas je sudski utvrđen u samo dva slučaja: u Ruan-di (1994) i Bosni i Hercegovini (1995). To, međutim, ne znači da se navedeni termin koristi samo za ta dva konkretna zločina, već ga različite grupacije upotrebljavaju kako bi opisale zločine različitih razmera, kako one počinjene nakon Drugog svetskog rata, tako i one počinjene pre 1946. godine (npr. *genocid u NDH*, *genocid nad Jermenima*), kada su Ujedinjene nacije usvojile i definisale taj termin. Sama priroda definicije, kao i činjenica da je *genocid* sudski utvrđen samo dva puta tokom proteklih sedam decenija, daju tom terminu izuzetnu simboličku snagu, ali u isto vreme njegovu upotrebu čine veoma osetljivim pitanjem. Skupština Srbije usvojila je 2010. godine, uz veliku javnu polemiku i tesnu većinu, „Deklaraciju o osudi zločina u Srebrenici”, ali je taj događaj tom prilikom – kako i sâm naziv deklaracije ukazuje – okarakterisan kao *zločin*, a ne kao *genocid* (Deklaracija o Srebrenici, 2010).

Problem koji Dimitrijević i saradnici vide u terminu *genocid* odnosi se upravo na njegovu preveliku simboličku snagu, koju ova grupa autora vidi kao

⁹ Definicija koju nudi „Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida” Ujedinjenih nacija (1946) šira je od definicija koju nude navedeni rečnici, jer ne podrazumeva nužnost postojanja namere da se likvidira *čitava* grupa, već je dovoljno da takva namera postoji prema jednom delu grupe. Takođe, prema istoj konvenciji UN, genocid ne podrazumeva nužno ubistvo, već može biti ostvaren i kroz sprečavanje rađanja, kroz izlaganje uslovima koji dovode do potpunog ili delimičnog uništenja, kao i kroz premeštanje dece iz jedne u drugu grupu (Ujedinjene nacije, 1946).

¹⁰ U naslovima jedinstvenih članaka leksema *genocid* javlja se samo jedanput, na bsW (Genocid u Bosni i Hercegovini [B070BS]).

„izopačeni podstrek sukobljenim stranama da u izgradnji svog kolektivnog narativa upravo požele da sebe dodatno viktimizuju i označe kao žrtve genocida, nastojeći tako da se poistovete sa žrtvama Holokausta, pa se onda *mi* predstavljamo žrtvama kakve su bili Jevreji, a naši neprijatelji kao moralni ekvivalenti nacista” (Dimitrijević, Hadži-Jovanović, Jovanović, Marković i Milanović, 2013: 105).

Dok srW zločine nad Srbima, Jevrejima i Romima u NDH kvalifikuje kao genocid, hrW povezanom članku daje leksički neutralan naslov „Srbi u NDH: broj žrtava”, izbegavši na taj način direktno određenje prema vrsti zločina. Sa druge strane, članak koji se na hrW i bsW naziva „Genocid u Srebrenici” na srW je, kao što je već pomenuto, nazvan „Masakr u Srebrenici”.

Na ovom mestu dolazimo i do tri preostale lekseme: *masakr*, *pokolj* i *zločin*, koju tri posmatrane Vikipedije koriste s različitom učestalošću i u različitim primerima. Međutim, koliko se te lekseme suštinski razlikuju?

Zločin se u Rečniku Matice srpske definiše kao „teško krivično delo (ubistvo, razbojništvo, povreda, krađa i sl.)” (Vujanić i dr., 2007: 438), u hrvatskoj rečničkoj građi kao „najteže kazneno djelo (npr. ubojstvo, veleizdaja i sl.); zločinstvo” (Hrvatski jezični portal), a u Rječniku bosanskog jezika kao „teško krivično djelo, ubistvo, zlodjelo” (Baotić i dr., 2007: 1296). Vidimo, ponovo, veoma sličan pristup u definisanju, koji svojim opsegom podrazumeva da ovakva vrsta zlodela može biti i čin individue, počinjen van bilo kakvih ratnih okolnosti. U tom svetlu, *zločin* bismo na osnovu konsenzusa tri konsultovana rečnika, mogli posmatrati kao najblaži jezički odabir od četiri najčešća.

Naposletku ostaju dve lekseme čija je međusobna razlika u značenju najmanja, ukoliko uopšte i postoji. *Masakr* je u Rečniku Matice srpske definisan kao „pokolj, krvoproliće, klanje, ubijanje” (Vujanić i dr., 2007: 681), u hrvatskoj rečničkoj građi kao „okrutno ubojstvo većeg broja ljudi; krvoproliće, pokolj” (Hrvatski jezični portal), a u bošnjačkoj kao „pokolj, krvoproliće, masovno ubijanje, kasapljenje” (Baotić i dr., 2007: 365). Vidimo, dakle, da se u sva tri slučaja leksema *masakr* definiše leksemom *pokolj*, na osnovu čega bismo ih mogli posmatrati kao sinonime. Sâm *pokolj* je na sva tri mesta definisan kao *masovno ubijanje*: „masovno ubijanje (obično izvršeno klanjem); up. pogrom” (Vujanić i dr., 2007: 961), „masovno ubijanje ljudi” (Hrvatski jezični portal), tj. „masovno ubijanje klanjem, skupno klanje” (Baotić i dr., 2007: 685).

Na osnovu ovog pregleda mogla bi se izvesti gradacija prema kojoj *genocid* među posmatrane četiri lekseme ima nedvosmisleno najveću snagu, a *zločin* najmanju. Središnje dve opcije, *masakr* i *pokolj*, suštinski su sinonimne, ali ih tri analizirane Vikipedije ne koriste u istoj meri, što se može videti i u narednoj tabeli. U njoj su abecednim redom navedeni različiti zločini opisani u nejedinstvenim člancima, uz teritorijalnu odrednicu i način imenovanja koji je odabrala svaka od tri verzije Vikipedije.

Tabela 1: Uporedna analiza naslova

LOKACIJA	srW	hrW	bsW
Ahmići		Pokolj	Masakr
Bar	Masakr	Pokolj	
Bijeljina		Pokolj	Masakr
Blajburg	Slučaj	Pokolj	Masakr
Bosanski Brod	Zločin	Ubojstva	Masakr
Bravnice	Masakr		Masakr
Budakovići	Masakr		Masakr
Crni Vrh	Masakr	Pokolj	
Četnici u Drugom svetskom ratu	Zločin	Zločin	
Drakulić	Masakr	Pokolj	
Foča		Pokolj	Zločin
Gati	Masakr	Pokolj	
Glinski srez	Pokolj	Pokolj	
Gornje Obrinje	Masakr	Masakr	
Gospić	Masakr	Pokolj	
Grabovica		Pokolj	Masakr
Gudovac	Masakr	Pokolj	
Izbica	Masakr	Pokolj	
Kočevski Rog	Masakr	Pokolj	Masakr
Kokići		Masakr	Masakr
Korićanske stijene	Masakr	Masakr	Masakr
Kravica	Masakr	Napad na	Masakr
Križančevo Selo		Pokolj	Masakr
Lovas	Masakr	Pokolj	
Markale	Masakr	Pokolj	Masakr

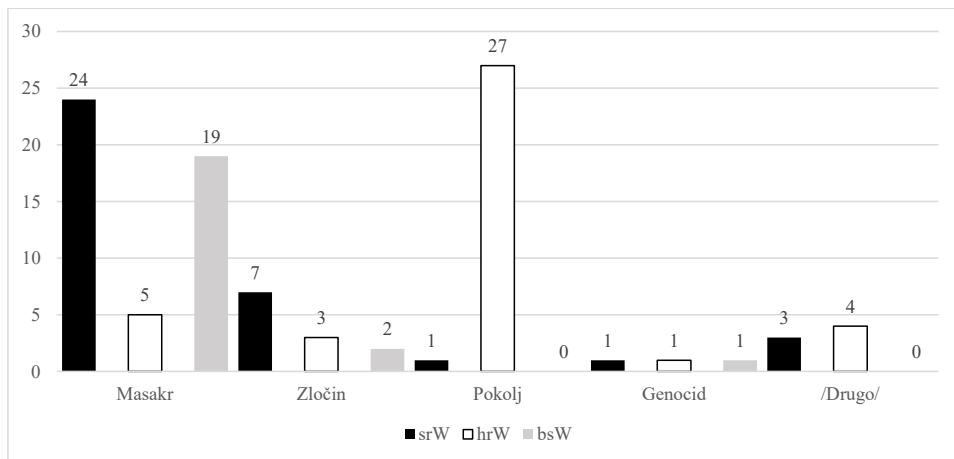
Oborci	Zločin		Masakr
Ovčara	Masakr	Ovčara	Masakr
Partizani u Drugom svetskom ratu	Zločin	Zločin	
Paulin Dvor	Zločin	Pokolj	
Pljevaljski kraj¹¹	Masakr		Masakr
Račak	Slučaj	Pokolj	
Skelani	Zločin	Pokolj	
Srbi u Drugom svetkom ratu	Genocid nad	Žrtve	
Srebrenica	Masakr	Genocid	Genocid
Suva Reka	Masakr	Pokolj	
Trusina	Masakr	Pokolj	
Tuzlanska kapija	Masakr	Masakr	Masakr
Velika Kruša	Masakr	Pokolj	
Višegrad		Pokolj	Zločin
Voćin	Zločin	Pokolj	
Vrbanja		Pokolj	Masakr
Zabiokovlje	Masakr	Pokolj	
Zenica	Masakr	Masakr	Masakr
Zrin	Bitka	Zločin	

Od 44 posmatrana slučaja samo je u četvrtini naslova (11) zločin okvalifikovan identično na svakoj od tri posmatrane Vikipedije gde o njemu postoji članak (Partizani u Drugom svetskom ratu, četnici u Drugom svetskom ratu, Korićanske stijene, Tuzlanska kapija, Bravnice, Budakovići, Gornje Obrinje, Zenica, Kokići, Pljevaljski, fočanski i čajnički kraj i Glinski srez). Međutim, među tih 11 slučajeva čak je osam onih koji su zastupljeni na samo dve Vikipedije, što nas dovodi do zaključka da samo tri članka o zločinima koji postoje na sve tri posmatrane verzije Vikipedije imaju identičnu kvalifikaciju tog zločina, a to su Masakr u Zenici, Masakr na Korićanskim stijenama i Masakr na Tuzlanskoj kapiji.

Uporedimo li zastupljenost četiri posmatrane lekseme koje se koriste za označavanje zločina, videćemo da je najmanje frekventna *genocid*, a najviše *masakr*.

¹¹ Pun naziv na srW: Masakr u pljevaljskom, fočanskom i čajničkom kraju februara 1943.

Grafikon 1: Učestalost leksema za kvalifikovanje zločina

Ako izuzmemo upotrebu lekseme *pokolj*, koja nijedanput nije uočena u naslovima članaka o zločinima na bsW, sve ostale lekseme se javljaju najmanje jedanput na svakoj od tri posmatrane verzije Vikipedije. Iako smo ustanovili da se lekseme *pokolj* i *masakr* javljaju u sinonimnom značenju u sve tri varijante policentričnog jezika, leksema *pokolj* dominantna je na hrW, dok je na srW i bsW to *masakr*. Međutim, ni srpska ni hrvatska Vikipedija u tom pogledu nemaju dosledan princip: hrW pet zločina u naslovu opisuje kao *masakr*, a od tih pet događaja su u samo jednom kao žrtve označeni Hrvati (Korićanske stijene). U još jednom zločinu okvalifikovanom na hrW kao *masakr* žrtve su bili Albanci, a u tri Bošnjaci, što dovodi do zaključka da za sve zločine počinjene nad Hrvatima, izuzev jednog, hrW koristi termine *pokolj* ili *zločin*. Sa druge strane, srW leksemu *pokolj* u naslovu koristi samo jednom (Pokolji Srba u glinskom srezu), a sve zločine nad Srbima (izuzev prethodno navedenog, kao i članka o *genocidu nad Srbima u Drugom svetskom ratu*) kvalifikuje kao *masakr* ili *zločin*. Ukupno posmatrano, nema jasnih kriterijuma na osnovu kojih bi se do kraja moglo razumeti zašto su se autori članaka, odnosno administratori srW i hrW u sličnim slučajevima opredeljivali da jedan zločin nazovu *masakrom*, a drugi *pokoljem*, pa manje nedoslednosti verovatno treba shvatiti kao slučajnost ili rezultat prevođenja s jedne na drugu verziju posmatranih Vikipedija.

Među 44 posmatrana slučaja zločina, u osam je došlo do većeg odstupanja prilikom imenovanja članka. Dva takva slučaja su već navedena, a odnose se na

zločin u Srebrenici (*masakr / genocid / genocid*) i zločine nad Srbima u Drugom svetskom ratu (*genocid / žrtve / –*). Treći slučaj odnosi se na sukob u Zrinu, koji je na srW označen kao *bitka* u kojoj su se suprotstavili partizani i ustaše, dok je u povezanom članku na hrW taj događaj opisan kao „Partizanski zločin u Zrinu” u kojem su nastradala 103 Hrvata. Četvrti slučaj odnosi se na zločin nad Srbima u Bosanskom Brodu 1992. koji je na srW opisan kao *zločin*, na hrW kao *ubojstva*, a na bsW kao *masakr*. Iako su tri verzije Vikipedije u ovom slučaju saglasne oko toga da su srpski civili žrtve, njihov broj varira od devet (bsW), preko 20-60 (hrW) do 74 (srW), a razlika postoji i u identifikaciji počinitelaca zločina, budući da se na srW i hrW u tom kontekstu navode hrvatske i bošnjačke snage, a na bsW samo hrvatske. Peti slučaj, vezan za Vukovar, može se oceniti kao izuzetak, jer se srW i bsW jasnije određuju prema zločinu, nazivajući ga *masakrom*, dok se hrW opredelila za krajnje neutralan naslov „Ovčara” koji ne sadrži nikakvu naznaku o stradanju, iako su žrtve bili Hrvati. Ovakav bi primer u potpunosti odudarao od prethodno opisanog obrasca, prema kojem svaka interpretativna zajednica traga za najjačim leksičkim sredstvima kojima bi samim naslovom – ne izlazeći iz okvira enciklopedijskog diskursa – naglasila sopstvene žrtve, ali se već na samom početku pomenutog članka nalazi kvalifikacija potpuno oprečna onoj neutralnoj iz naslova, te se navodi da se *Ovčara* još može nazvati i *genocid u Vukovaru*. Šesti slučaj sadrži manju razliku: sve tri verzije Vikipedije saglasne su u tome da se u Kravici desio zločin nad Srbima, ali je taj zločin na srW i bsW nazvan *masakrom*, a na hrW *napadom na Kravicu*. Razlika je u okviru članaka primetna i u navedenom broju srpskih žrtava. Naposletku, sedmi i osmi primer mogli bismo posmatrati skupa, iako je reč o događajima koji su i vremenski i kontekstualno udaljeni jedan od drugog: ono što je na hrW „Pokolj u Blajburgu” (a na bsW *masakr*), na srW je „slučaj Blajburg” – isto kao što i naslov članka sa hrW „Pokolj u Račku” u srW verziji glasi „Slučaj Račak”. Ovakva formulacija naslovā, koji sadrže reč *slučaj*, suštinski se može tumačiti kao otklon autora od zauzimanja stava prema događaju. Sama reč *slučaj* ne ukazuje ni na kakav zločin, nema nikakav vrednosni predznak, već neutralno naznačava događaj o kojem će u tekstu biti reči. Iako se *slučajevi* Blajburg i Račak u velikoj meri razlikuju, povezuje ih kontroverzni okvir interpretacije, sukobljeni historiografski narativi i svedočenja, ali i pitanje zloupotrebe sile – partizana nad ustašama i političkim neistomišljenicima u Blajburgu i srpskih snaga nad kosovskim Albancima. Članak o Račku na srW čak i počinje navo-

đenjem različitih naziva, pa stoji da se „u zavisnosti od stava slučaj karakteriše kao *Masakr u Račku*, *Incident u Račku* ili kao *Obmana Račak* (engl. *The Racak Hoax*)” (Vikipedija, n. d, b).

5. Zaključak

Nazivi članaka na srW, hrW i bsW koji se tiču ratnih sukoba u Jugoslaviji ne služe samo tome da ukažu na određeni pojam ili događaj, iako je to njihova osnovna i najčešća funkcija, već se iz jednog broja naslova – najčešće onih članaka koji tematizuju međusobne sukobe triju posmatranih nacija – može iščitati i stav autora i uredništva, odnosno, ton samog članka. Možemo zaključiti da na Vikipediji u procesu imenovanja događaja – imenovanja koje neretko služi, ne samo prostom referisanju na događaj, već i iznošenju stava o njemu – postoji nekoliko obrazaca, iako se nijedan od njih ne ostvaruje u potpunosti, već uz manje ili više izuzetaka. Da bi tri posmatrane interpretativne zajednice na Vikipediji jedan članak nazvale na isti način, potrebno je da se ostvari jedan od četiri uslova. Prvi uslov je da se članak odnosi na događaj ili pojam niske kontroverznosti. Drugi uslov je da je vrednosni kontekst u kojem se u članku pominju tri (ili dve) interpretativne zajednice istovetan, odnosno, da nema distance *agresor–žrtva*. Treći uslov je da postoji ili da je postojao društveno-politički kontekst koji bi omogućio da tri zajednice zapamte događaj pod istim imenom. Ukoliko je taj uslov ostvaren kroz politički, historiografski i medijski diskurs za vreme SFRJ, postoji mogućnost da je opstao i nakon raspada države, ali je isto tako moguće i da je u međuvremenu revidiran kroz suprotstavljene političke, historiografske i medijske diskurse triju zajednica. Treba, takođe, imati u vidu da je konsenzus o imenovanju mogao nastati i nakon raspada SFRJ, jer nestankom zajedničke države nisu nestali agensi proizvodnje imenovanja, poput medija i društvenih mreža, političkih stranaka i pokreta, sudova, ali i Vikipedije, što nas dovodi do poslednje, četvrte mogućnosti: da ukupna zajednica na Vikipediji (srW, hrW, bsW) postigne konsenzus o imenovanju. Takav konsenzus ne mora biti ostvaren aktivnom saradnjom, niti se nužno postiže pregovorima. Dovoljno je da jedan urednik odluči da kreira članak o određenoj temi oslanjajući se na već postojeću verziju tog članka na nekoj od srodnih Vikipedija, a da se drugi urednici ne pobune protiv toga. Naposljetku, tri varijante Vikipedije mogli bismo da posmatramo kao tri jezička enciklopedijska projekta, ali su one svakako i tri nacionalna projekta. Iz te postavke ne proizlazi, međutim, nekakva

dosledna politika određivanja prema *sopstvenim* i *tudim zločinima*, na osnovu koje bi prvi bili sistematski skriveni ili relativizovani, a drugi istaknuti ili pre-naglašeni. Iako je u većini članaka primetna naklonost ka *sopstvenim žrtvama*, postoje i primeri konsenzusa triju zajednica o delikatnim temama koje se tiču međusobnih sukoba.

Literatura

- Asman, A. (2011). *Duga senka prošlosti*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Assman, A. (2006). Memory, Individual and Collective. In R. E. Goodin & C. Tilly (eds.), *The Oxford handbook of contextual political analysis* (pp. 210–226). Oxford: Oxford University Press.
- Baotić, J., Ibrahim, Č., Monnesland, S., Pirić, A., Vajzović, H. i Valjevac, N. (2007). *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Institut za jezik.
- Berkhofer, R. (1997). *Beyond the great story – History as text and discourse*. Cambridge / London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Birkner, T. & Donk, A. (2020). Collective memory and social media: Fostering a new historical consciousness in the digital age? *Memory Studies*, 13(4), 367–383.
- Blek, Dž. i Makrejld, D. M. (2007). *Izučavanje istorije*. Beograd: Clio.
- Bridgewater, M. (2017). History Writing and Wikipedia. *Computers and Composition*, 45, 36–50.
- Bruns, A. (2008). *Blogs, Wikipedia, Second Life, and Beyond: From Production to Producersage*. New York: Peter Lang.
- Callahan, E. S. & Herring, S. C. (2011). Cultural bias in Wikipedia content on famous persons. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 62, 1899–1915.
- Dimitrijević, V, Hadži-Vidanović, V, Jovanović, I, Marković, Ž. i Milanović, M. (2013). *Haške nedoumice*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Drašković, B. (2019). Borba sećanja – okviri medijskog predstavljanja jugoslovenske prošlosti. *CM: Communication and Media*, 14(45), 61–86.
- Farinosi, M. & Micalizzi, A. (2016). Geolocating the past: Online memories after the L'Aquila In A. Hajek, C. Lohmeier & C. Pentzold (eds.), *Memory in a mediated world* (pp. 99–110). London: Palgrave Macmillan.
- Ferron, M. & Massa P. (2014). Beyond the encyclopedia: Collective memories in Wikipedia. *Memory Studies*, 7(1), 22–45.
- Ferron, M. & Massa, P. (2011). The Arab Spring wikirevolutions: Wikipedia as a lens for studying the real-time formation of collective memories of revolutions. *International Journal of Communication*, 5(20), 1313–1332.
- Greenstein, S. & Zhu, F. (2012). Is Wikipedia Biased? *American Economic Review*, 102(3), 343–348.

- Hoskins, A. (2011). Anachronisms of media, anachronisms of memory: From collective memory to a new memory ecology. In M. Neiger, O. Meyers & E. Zandberg (eds.), *On media memory* (pp. 278–288). London: Palgrave Macmillan.
- Hrvatski jezični portal. (N/A). Preuzeto 15. decembra 2020. sa <http://hjp.znanje.hr/>
- Huttunen, L. (2016). Remembering, witnessing, bringing closure: Srebrenica burial ceremonies on YouTube. In A. Hajek, C. Lohmeier & C. Pentzold (eds.), *Memory in a mediated world* (pp. 244–260). London: Palgrave Macmillan.
- Janjić, S. (2017). Srebrenica na Vikipediji: kako se piše zločin? U D. Valić Nedeljković i D. Gruhonjić (ur.), *Populizam, izbeglička kriza, religija, mediji*. (str. 109–121). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Jones, S. (2013). Catching fleeting memories: Victim forums as mediated remembering communities. *Memory Studies*, 6(4), 390–403.
- Kanhabua, N., Nguyen, T. N. & Niederée, C. (2014). What triggers human remembering of events? A large-scale analysis of catalysts for collective memory in Wikipedia. *IEEE/ACM*, 2014, 341–350.
- Kleut, J. (2018). Konektivno sećenje i pozicije korisnika digitalnih medija. U M. Škorić i P. Sekeruš (ur.), *Aspekti kulturnog nasleđa* (str. 7–31). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Kräenbring, J., Monzon Penza, T., Gutmann, J., Muehlich, S. & Zolk, O. (2014). Accuracy and completeness of drug information in Wikipedia: A comparison with standard textbooks of pharmacology. *PLOS ONE*, 9(9), e106930.
- Krippendorf, K. (2004). *Content analysis – An introduction to its methodology*. London: Sage.
- Kuljić, T. (2006). *Kultura sećanja – Teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*. Beograd: Čigoja.
- Lukovac, M. (2012). Uloga komemorativnih spomen-obeležja u konstrukciji kolektivnog pamćenja i društvenog identiteta. *Nasleđe*, 9(23), 201–210.
- Luyt, B. (2016). Wikipedia, collective memory, and the Vietnam war. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(8), 1956–1961.
- Miz, V., Benzi, K., Ricaud, B. & Vandergheynst, P. (2017). Wikipedia graph mining: dynamic structure of collective memory. arXiv preprint arXiv:1710.00398.

- Myles, D. & Millerand, F. (2016). Mourning in a 'sociotechnically' acceptable manner: A Facebook case study. In A. Hajek, C. Lohmeier & C. Pentzold (eds.), *Memory in a mediated world* (pp. 229–243). London: Palgrave Macmillan.
- Neuendorf, K. (2002). *The content analysis guidebook*. London: Sage.
- Oeberst, A., von der Beck, I., Matschke, C., Ihme, T. A. & Cress, U. (2020). Collectively biased representations of the past: Ingroup bias in Wikipedia articles about intergroup conflicts. *British Journal of Social Psychology*, 59(4), 791–818.
- Pavlaković, V. (2016). Simboli i kultura sjećanja u Republici Srpskoj Krajini. *Politička misao – časopis za politologiju*, 53(3), 26–49.
- Pentzold, C. (2009). Fixing the floating gap: The online encyclopaedia Wikipedia as a global memory place. *Memory Studies*, 2(2), 255–272.
- Pentzold, C., Weltevrede, E., Mauri, M., Laniado, D., Kaltenbrunner, A. & Borra, E. (2017). Digging Wikipedia: The online encyclopedia as a digital cultural heritage gateway and site. *Journal on Computing and Cultural Heritage (JOCCH)*, 10(1), 1–19.
- Rosenzweig, R. (2006). Can History Be Open Source? *The Journal of American History*, 93(1), 117–146.
- Ruprechter, T., Santos, T. & Helic, D. (2020). Relating Wikipedia article quality to edit behavior and link structure. *Applied Network Science*, 5(1), 1–20.
- Samoilenko, A., Lemmerich, F., Weller, K., Zens, M. & Strohmaier, M. (2017). Analysing timelines of national histories across Wikipedia editions: A comparative computational approach. ICWSM'17, 210–219.
- Samoilenko, A., Lemmerich, F., Zens, M., Jadidi, M., Génois, M., & Strohmaier, M. (2018). (Don't) Mention the war: A comparison of Wikipedia and Britannica articles on national histories. *Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference*, 843–852.
- Skupština Republike Srbije. (2010). *Deklaracija o Srebrenici*. Preuzeto 12. januara 2021. sa <https://pescanik.net/deklaracija-o-srebrenici-2/>
- Toma, M. (ur.) (2015). *Forum za tranzicionu pravdu*. Beograd: Fond za humanitarno pravo.
- Turajlić, M. (2015). Kultura sećanja na lik Josipa Broza Tita u postjugoslovenskim dokumentarnim serijama. *Kultura*, 146, 61–85.

- Ujedinjene nacije. (1946). *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Preuzeto 15. januara 2021. sa <http://media.cgo-cce.org/2013/06/12-Konvencija-o-sprijecavanju-i-kaznjavanju-zlocina-genocida.pdf>
- Van Dijck, J. (2011). Flickr and the culture of connectivity: Sharing views, experiences, memories. *Memory Studies*, 4(4), 401–415.
- Vikipedija. (n.d, a). *Imenovanje članaka*. Preuzeto 1. decembra 2020. sa https://sr.wikipedia.org/sr-el/Википедија:Именовање_чланака
- Vikipedija. (n.d., b). *Slučaj Račak*. Preuzeto 1. decembra 2020. sa https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Случај_Рачак
- Vujanić, M., Gortan Premk, D. i Dešić, M. (2007). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska.

Stefan Janjić

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Serbia

WIKIPEDIA AND CULTURE OF REMEMBRANCE: THE PROBLEM OF NAMING WAR CRIMES IN YUGOSLAVIA

Abstract: *The aim of the research, based on content analysis, is to identify the model of naming articles on war crimes in the former Yugoslavia on the Serbian, Croatian and Bosniak versions of the online encyclopedia Wikipedia, which we observe in this context, following C. Pentzold, as "global memory place". The sample covers topics that (a) appear on two or three versions of Wikipedia and that (b) are dedicated to war crimes committed during the World War II and the breakup of Yugoslavia. A comparative analysis of the titles of these articles was conducted with the intention of determining the degree of similarity, as well as to consider the potential causes of the difference. The degree of similarity of the titles on war crimes is bigger in the articles concerning the joint struggle of the three nations in the World War II. In contrast, articles dealing with intergroup conflicts during the breakup of former Yugoslavia are characterized by far lower similarity of titles, which are sometimes completely contradictory. The titles of articles on these three versions of Wikipedia do not only serve to indicate a certain term or event, although it is their basic and most common function, but also to emphasize the interpretation of a sensitive topic.*

Keywords: *Wikipedia, World War II, Yugoslavia, culture of remembrance, war crimes*